

TANULMÁNY**Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyve***

☞ *Tóth Mihály egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem (Pécs); tudományos tanácsadó
MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete (Budapest)*

Az új Btk.-t ismertető tanulmánysorozat bevezető írásában előjáróban indokoltak vélem röviden áttekinteni a hazai büntetőjogi kodifikáció-történet főbb állomásait. Ezután az új törvény megalkotásának indokait, koncepcionális vezérelveit és megalkotásának körülményeit idézem fel. Végül megkísérlek rövid általános értékelést adni az új törvény fontosabb rendelkezéseiről, újításairól, utalva az egyes elvek vagy intézmények kapcsán kibontakozó vitákra, megfogalmazható reményekre és aggodalmakra.

I.**A hazai büntetőjogi kodifikáció vázlata***1. A kodifikáció kezdetei*

Kodifikációról szokás szűkebb és tágabb értelemben beszélni.

A szűkebb felfogás beéri a hasonló életviszonyokat érintő jogi előírások szabályrendszerének egységes kódexbe foglalásával, összegyűjtésével. A tágabb értelmezés szerint a kodifikáció kompiláció, rendszerezés és normaalkotás szerves egysége, egy adott jogág kötelező érvényű előírásainak koncepcionális felülvizsgálata, s ennek alapján egységes, áttekinthető, koherens rendszerben történő megjelenítése.¹

Magyarországon a büntetőjog *egységes írásos formában* történő hozzáférhetővé tételének igénye viszonylag későn merült fel.

Werböczy Hármaskönyve (1514) lényegében még csak kompiláció, amelyben a büntetőjogi előírások még követhető rendszer nélkül, szétszórtan, olykor korabeli „esettanulmányokkal” színesítve fordultak elő. Kétségtelen erénye viszont a gyűjteménynek, hogy megteremtette a jog viszonylag egységes alkal-

mazásának legalábbis a lehetőségét. A Tripartitum a bűncselekményeket három csoportba osztotta. A leg súlyosabb deliktumok a hűtlenségi esetek voltak (ezek elsősorban továbbra is közvetlenül vagy közvetve a király személyét vagy érdekeit sértették), a főbenjáró bűncselekmények büntetése általában szintén fejtés és jószágvesztés volt, bár itt – a szokások erejét hangsúlyozva – tág teret kapott a kompenzáció. Végül a harmadik csoport esetében – például hűtlen gyámkodás, vértagadás (a rokonok jogos vagyontól történő alattomos megfosztása), hitszegés, hamis oklevelek készítése – már szóba jöhetett büntetésként az örökös becstelenség is.

Ennek következménye az öröklésre való képtelenség, a gyámság és közhivatal vállalására való alkalmatlanság, valamint a perindítás és a tanúskodás jogának elvesztése volt.

Önálló büntetőjogi kodifikáció szükségességét először *Kollonics Lipót* primás-érsek 1689-ben, ország-szervezési javaslatában hangsúlyozta, törekvése az 1658-as osztrák *Praxis Criminalis* „honosítására” irányult. Javaslatának „általános része” nem volt, s bár erénye a bűncselekmények valamint az enyhítő és súlyosító körülmények pontos számban vétele, nagyobb gondot fordított a kínvallatás feltételeinek és módoza-

* Az új Büntető Törvénykönyvről szóló tanulmány-sorozat bevezető tanulmánya (Szerk.)

1 Az ezzel kapcsolatos legújabb szakirodalomból lásd például Sieber, Ulrich/Marc Engelhart: Strafrechtskodifikation – Eine Analyse des Kodifikationskonzepts und seiner Umsetzung im deutschen Strafrecht. Zeitschrift für rechtswissenschaftliche Forschung (RW), 2012, Volume/Issue 4, p. 364–405. A szerzők rámutatnak, hogy a fogalom idealisztikus tartalma napjaink pragmatikus és változó világában háttérbe szorul, a rugalmas szabályozás sűrű modifikációs igényei „kodifikációként” a pusztá aktualizálást, a hatályos joganyag kompilációját helyezik előtérbe. (p.366.). Pedig már Szalay László hangsúlyozta a reformkorban, hogy „A törvénycodex – azaz: a 'státuspolgárok' magok és a 'státus' közötti törvényes viszonyainak rendszeresen szerkesztett, magában bevégzett, és sanctioval ellátott könyve (nem gyűjteménye)...” (Codificatio. in: Publicistai Dolgozatok Szalay László által Első kötet 1839–1844. Pest, 1847. 24.)

tinak leírására és a büntetés kiszabása során szinte korlátlan teret adott a bírói önkénynek.

A javaslatot 1719-ben a „Novum Tripartitum”, majd 1726-ban III. Károly „büntető törvénykezési rendtartás” kidolgozását célzó rendelete követte, a tervezetek el is készültek, de érdemben egyiket sem tárgyalták. Hasonló lett a sorsa a Mária Terézia utasítására készült tervezetnek is.

II. József büntető törvénykönyvét 1788-ban magyarra is lefordították, s bár korának figyelemre méltó, humánus alkotása volt (a halálbüntetést például mindenütt mellőzte vagy hajóvontatással helyettesítette), néhány év alatt nem tudott hatást gyakorolni a hazai jogalkalmazásra.

Az osztrák törekvések és a rendszertelen szokásjog keveredése jelentős jogbizonytalanságot eredményezett, a korszak egyedüli pozitívuma a boszorkányüldözések megszűnése, és a kínvallatás korlátozása, majd megtiltása volt.

A több mint két emberöltővel később készült 1795. évi tervezetben már határozottan fellelhetők a felvilágosodás gondolatai. A „nullum crimen sine lege”, a „nulla poena sine lege” elve és a társadalom védelme követelményének megfogalmazása mellett ekkor a büntetés céljaként a tettes megjavításának igényét jelelték meg. „Ez az első olyan magyar jogszabálytervezet, amely átfogja a ius criminale egész területét, tartalmazza az összes fontos anyagi és eljárási büntetőjogintézmény szabályozását”- fogalmazta meg a korszak kutatója, Hajdu Lajos.² Jelentőségét növeli a legalitás elvének határozott deklarálása: a tervezet kifejezetten előírta valamennyi a törvénnyel ellentétes írott vagy szokásjogi forrás hatályon kívül helyezését. Fontos annak hangsúlyozása is, hogy ez a javaslat már nem pusztán a korabeli törvények vagy szokások gyűjteménye, számos merőben új rendelkezésén érződik a feudális kötöttségekkel szakítani próbáló kor-szellem, s az modernebb jogfelfogás, amely például a francia „Code Penal” (1791) készítőinek tollát is vezette.

A haladó és a retrográd eszmék küzdelmének egyenlítősségére jellemző, hogy a vitákon nem csupán ez a javaslat feneklett meg, de a szemléletében és intézményeiben jóval konzervatívabb, számos nemesi kiváltságot fenntartó, egyébként pedig inkább az elrettentésen, mintsem a javításra alapuló 1827. évi tervezet is. Az egységes büntető törvény ekkor már nyomasztóan hiányzott, noha még 50 évet kellett várni az elkészültére. Szemere Bertalan, az 1848-49 évi szabadságharc későbbi minisztere botrányosnak nevezte az ország igazságügyi állapotát, ahol „a bíró büntet, holott a törvény azt sem határozza meg mindig mi a bűn, s azt sem szabja ki, mi a büntetés”, s ugyancsak tartatlannak tekintette, hogy „a közköltegen tartott

tömlöcök által leginkább a bűn terjesztésének szándéktalan célja éretik el”.

A XIX. század 30-as éveiben Széchenyi István szorgalmazta leghatározottabban büntető törvény készítését. *Stádium* című munkájában ezt írta: „...most elég a törvény előtti egyenlőség principiumát felállítani, s ennek útmutatása szerint tüstént oly fenyítő és politikai törvénykönyv készítéséhez fogni, melynek elsőbbsége mindenkit az önkény üldözésétől megment s ekkép minden becsületes embernek legbiztosabb paizsa...”

A főként Deák Ferenc munkájának tekintett 1843. évi törvény-javaslat alapvető vívmánya ennek megfelelően a nemesek és nemtelenek közötti különbségtétel megszüntetése mellett a differenciált, ám tett-arányos büntetést lehetővé tevő büntetési rendszer volt, amely például száműzte a halálbüntetést vagy a testi fenyítést (ismerte viszont a pénzbüntetést vagy a bírói dorgálást), s a visszaesés kérdéseit az általános részben szabályozta.

A javaslat a bűncselekményeket büntettekre és kihágásokra osztotta fel, s igen részletesen számba vette a büntetés kiszabása során figyelembe veendő enyhítő és súlyosító körülményeket. Rendkívül alaposan tárgyalt a cselekmény stádiumainak és az elkövetői alakzatoknak, kiváltképpen a részességnek a kérdéseit.

Az azóta is sokat méltatott munkáról okkal állapította meg egy évszázaddal később Finkey Ferenc, hogy „bölc és humánus eszméi megtermékenyítették az utolsó száz év büntetőjogát...”

Sajnos nem ehhez a javaslatához tért vissza 1861-ben az *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok* néven ismertté vált dokumentum, hanem az 1848 előtti jogot (lényegében a kodifikálatlan, szétszórt, jórészt szokásjogon alapuló rendelkezéseket) tekintette irányadónak, igaz, a törvény előtti egyenlőség kimondásának megismétlésével.

2. A Csemegi-kódex és a XX. század elejének reformtörekvései

2.1. A közel egy évtizednyi előkészítés után elfogadott 1878. évi V. törvény talán legfőbb érdeme, hogy bár elvetette a magyar történelmi hagyományokat, a büntető jogalkalmazás feudális anarchiáját felszámolva megszüntette a jogbizonytalanságot, s a kor tudományos eredményeinek megfelelő egységes elvi alapon nyugvó szabályrendszert adott a jogalkalmazók kezébe.

Sokszor, de nem alaptalanul idézett megállapítás, hogy készítője, a kor kiváló jogásza, Csemegi Károly (1826-1899) államtitkár, majd kúriai bíró nevével összefonódott „Csemegi kódex” – átvéve a korszak haladó

2 Lásd: Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Budapest, 1971.

büntető törvénykönyveinek rendelkezéseit, egyben igyekezett azokon túl is lépni.

Készítője a bűncselekmények hármass felosztása (büntett, vétség, kihágás) mellett tett hitet, s a részlet-szabályok megalkotása során is a *klasszikus dogmatika cselekmény-központú, vagyis „tett-centrikus”*, az egyes intézmények organikus felépítésére, a pontosan szabályozandó rendszerre összpontosító koncepciójából indult ki, érthetően kevesebb figyelmet fordítva az elkövető személyére.

A kódex általános és különös részre ezen belül összesen ötvenkét fejezetre tagozódott, külön 145 szakaszból álló törvény rendelkezett a legenyhébb jog-sértésekről, a kihágásokról.

Az *Általános rész* a bevezető rendelkezések után a törvény hatályával, a büntetésekkel, a kísérlettel, a részességgel, a szándékossággal és a gondatlansággal, a beszámítást kizáró vagy enyhítő okokkal, a bűnhalmazattal, végül a büntetés végrehajtását kizáró okokkal foglalkozott.

A felelősség alapja a 12 évet betöltött, beszámítható személy által megvalósított büntetendő cselekmény (tevés vagy mulasztás) volt. A stádiumok közül csak a befejezett cselekménynél enyhébben büntetni rendelt kísérletet szabályozta, a csekélyebb súlyú vétségek elkövetésének megkísérlése azonban csak a törvény kifejezett rendelkezése esetén volt büntetendő.

A kódex büntetési rendszere (halálbüntetés – mindössze két bűncselekmény esetében –, életfogytig, vagy határozott ideig tartó, több fokozatban végrehajtandó szabadságvesztés, pénzbüntetés, erkölcsi büntetések, elkobzás, kiutasítás) mérsékelt szigorú mutatót, a bírónak azonban széles körű enyhítési lehetőséget biztosított. A *különös rész* számos alfejezetre osztva lényegében az uralkodó és az állam, az egyes személyek élete, testi épsége, jogai és vagyona, a közbiztonság, végül az állami intézmények rendje elleni bűncselekményeket tárgyalta.

2.2. Néhány év múlva az új kriminálpolitikai áramlatok hatására a törvénykönyvvel szemben óvatos bírálatok is megfogalmazódtak. *Wlassics Gyula* például a XX. század első éveiben ugyan „korszakos jelentőségűnek” nevezte a kódexet, de rámutatott, hogy például „a fiatalok büntetése, a visszaesők, a csavargók, és koldusok büntetési rendszere a mai fogalmak szerint fenn nem tartható”. (A kódex eredeti változata például a „fiataloké” esetében (12-16 év) csak feltételesen tette lehetővé a felnőttektől eltérő kezelést)

Irk Albert, a magyar kriminológia egyik megalapozója szerint is a kódex „korának későszülött gyermeke volt”, mert akkor készült el, „amikor a büntetőjogi új irányok hajnalhasadása már megtörtént, s amikor rövidesen a társadalom biztosítását szolgáló kriminálpolitika új eszközöket hozott javaslatba a büntetettek új osztályaival szemben.”

A következő évek jogalkotása ezért a kódex korrekciójaként szükségesnek tartotta a fiataloké, majd a

visszaesők és a megrögzött büntetettek sajátos személyiségét kezelni képes novellák megalkotását, valamint a feltételes elítélés intézményének meghonosítását (1908, 1913).

A munkaképes munkakerülők dologházba utalásának lehetőségével megszűnt a korábban monista, kizárólag büntetéseket ismerő rendszer. A dologház (egy év és öt év között előre meg nem határozott időtartamban) helyettesíthette, de követhette is a szabadságvesztés-büntetést.

1921-ben törvény született az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről, amely elsősorban a politikai jellegű szervezkedések ellen irányult.

Néhány évvel később sor került a Csemegi-kódex második jelentősebb átforgalmazására (1928. évi X. tc.), amely az anyagi jogot illetően megállapította a vagyon elleni bűncselekmények értékhatárait, korszerűsítette a pénzbüntetés intézményét, és bevezette a szigorított dologház intézményét.

A szigorított dologházban eltöltendő idő legrövidebb tartama három év volt, indokoltságát ezután az igazságügy-miniszter évente felülvizsgálta, elvileg azonban életfogytig tarthatott.

Említést érdemel végül a büntetett előlethez fűződő joghátrányok alóli mentesítés törvénybe iktatása (1940).

A kriminológia szemléletváltozásától eltekintve a Csemegi-kódex egyik további eredményeként értékelhető, hogy a II. Világháború utáni években hiába merült fel igény új törvény mielőbbi alkotására, ehhez mind az előzőeket meghaladó jogtudományi, mind a gyakorlati tapasztalatok hiányoztak (bár utóbbiak jórészt nem objektív okokból, hanem a korábbi bírói és ügyészi kar kényszerű kicserélődése folytán).

3. A II. világháború utáni fejlődés

3.1. A háború után legfontosabb feladatnak a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonását lehetővé tevő rendelkezések megalkotását tartották (1945. évi VII. törvény), de még 1946-ban jogszabály született „a demokratikus államrend és a demokratikus köztársaság védelméről” és „az árdrágító és közellátás elleni bűncselekményekről” is.

1948-ban sor került az 1878. évi V. tc. utolsó jelentősebb módosítására (1948. évi XLVIII. törvény), amely tovább bővítette a „biztonsági jellegű” intézkedések körét az elmebeteg bűnözők őrzetének előírásával, elsőként rendelkezett a magyar jogfejlődés során az önhibából eredő ittas állapotban elkövetett cselekményekért való felelősségről, és új különös részi tényállásokat is alkotott (például a foglalkozás körben elkövetett veszélyeztetést, vagy a cserbenhagyást).

1950-ben újraszabályozták a *Btk. Általános Részét* (BTÁ), elsősorban „a büntetőjog megváltozott osztályjellegének” deklarálása érdekében, ám néhány lé-

nyeges koncepcionális kérdést is érintve (például megszüntették a trichotómiát). A szankciórendszer kiegészült egy sajátos, később kevés hatékonysága ellenére évtizedekig alkalmazott intézkedéssel, a javító-nevelő munkával.

Az 1952-ben, majd 1958-ban kiadott BHÖ (Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása) valójában nem tett egyebet, mint az említett, minimális korrekcióval érintett általános részi rendelkezéseket és a részben különböző törvényekben szereplő különös részi tényállásokat gyűjtötte csokorba.

3.2. A második magyar Btk., az 1961. évi V. törvény 1953 és 1960 között, a belpolitikai viharok által olykor hosszú időre háttérbe szorított, változó alkotói háttérrel lassan, de tudatosan készült.

A törvény alapvető jellemzője, hogy a korábbi cselekmény-centrikus szemléletet felváltotta a tettes személyének előtérbe állítása, a „javítás”, a „nevelés”, a „társadalom hasznos tagjakénti megtartás”, egyszóval a „jobbítás” eszménye. Mindez azonban gyakran sajátos, szubjektív differenciálás eredményeképpen érvényesült.

A korszak ideológiája szempontjából ugyanis elfogadhatóbb volt az az elv, hogy nem elsősorban az elkövetett tett, hanem – életkoruk, „osztály-hovatartozásuk”, „kezelhetőségük” alapján – a tettesek között indokolt különbséget tenni, s a büntetést elsősorban a tettes személyiségére szabva kell alkalmazni.

Elegendő erre nézve talán a legszélsőségesebb példa: a határozatlan időtartamú szankciókat, így például az életfogytig tartó szabadságvesztést azért vetették el, mert vagy megnevelhetőnek vélték a legsúlyosabb bűncselekményt elkövető tettest – s ekkor, meghatározott idő után lehetőséget kínáltak számára a társadalomba történő visszatérésre – vagy nem, – ekkor viszont csak halálbüntetéssel vélték biztosíthatónak a büntetés céljainak elérését.

A törvény igen leegyszerűsítve egységes bűncselekmény-fogalmat használt: minden deliktumot büntettnek tekintett, a szabadságvesztés végrehajtására a börtön mellett létrehozta a „büntetés-végrehajtási munkahelyet”. Jellemzőek a korra bizonyos, még sokáig alkalmazott különös részi bűncselekmények: például a merénylet (politikailag motivált emberölés), az izgatás (lényegében a rendszerre nézve negatív politikai értékítélet mások előtti hangoztatása), a közveszélyes munkakerülés (amely esetében a dologtalan életmódot önmagában közveszélyesnek minősítették), vagy a hazatérés megtagadása (amely akár 5 éves börtönbüntetést helyezett kilátásba azzal szemben, aki legálisan hagyta ugyan el az országot, de nem tért haza).

Mindezek ellenére a törvény mégis meghatározó módon hatott a magyar büntetőjog gyakorlatára. 1962-es hatályba lépésével megszűntek az 1956-os forradalomban való részvétel miatti büntető perek, egy évvel később széles körű amnesztiára, rehabilitációra is sor került. Megkezdődött az ún. „puha diktatúra”

időszaka, Magyarország megtette az első óvatos lépéseket a jogállamiság irányába.

3.3. Az 1961. évi V. törvény koncepcionális szempontból legjelentősebb módosítása az 1971. évi 28. törvényerejű rendelettel történt meg.

A Novella a bűncselekményeket ismét két, súly szerinti csoportra osztotta, 10 év megszakítás után újra bevezette az életfogytig tartó szabadságvesztést, s a szabadság elvonásának négy végrehajtási fokozatát különböztette meg (a fegyházat, a szigorított börtönt, a börtönt és a fogházat).

Korszerűsödött a Különös Rész is, például a közlekedési bűncselekmények rendszerének újraszabályozásával vagy a társadalmi tulajdont sértő bűncselekmények kiemelt helyzetének csökkentésével.

Az 1974. évi 9. törvényerejű rendelet a társadalom fokozott védelméről a közrendre és a közbiztonságra különösen veszélyes visszaeső bűnözők elleni hatékonyabb fellépés érdekében új intézkedést, a „szigorított őrizetet” iktatta a szankciók rendszerébe, és bevezette az alkoholisták munkaterápiás intézeti gyógykezelésének intézményét (utóbb egyik sem bizonyult hosszú életűnek).

Az új rendelkezések ismét demonstrálták, sőt tovább növelték a „tettes”-büntetőjogi doktrína térhódítását.

Noha a korszak szakemberei szerint a változtatások beváltották a hozzájuk fűzött reményeket, a büntető-eljárást szabályozó 1973. évi I. törvény megszületése is erősítette azt az igényt, hogy a jogfejlődést összegző és továbbfejlesztő új Büntető törvénykönyvet alkossanak.

Az 1978. évi IV. törvény – melynek készítői még azt az elegáns gesztust is megengedhették maguknak, hogy a jogszabály éppen 100 évvel kövesse a Csemegikódexet – a szankciórendszert tekintve a korábnál árnyaltabb szabályozásra törekedett. A halálbüntetés kivételes jellegének hangsúlyozása mellett a szabadságvesztés végrehajtási fokozatainak számát a jelenlegi háromra csökkentette, bevezette a pénzbüntetés új Btk. által ugyancsak fenntartott „napi tételes rendszerét”, s lehetővé tette egyes mellékbüntetések önállóan történő alkalmazását. Bővítette az intézkedések körét, például a – korábban csak fiatakorúak esetében alkalmazható – próbára bocsátással és a pártfogó felügyelettel.

A törvény az Általános Részbe emelte és három csoportba sorolva szabályozta a bűnisméltés különféle formáit (ez utóbb egy további, legsúlyosabb fokozattal bővült), egyre hátrányosabb következményeket fűzve azokhoz.

A Különös részt illetően kiemelhető, hogy részben megváltozott az egyes fejezetek sorrendje, a korábtól eltérő értékítélet alapján előbbre kerültek például az élet, testi épség elleni bűncselekmények, vagy a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni deliktumok.

Jellemző lehet néhány, ekkor a Btk.-ba került bűncselekmény megemlítése is: ilyen az életveszélyt okozó testi sértés, a terrorcselekmény, vagy a környezet-és természetkárosítás.

3.4. A későbbi novellák az 1978. évi IV. törvény rendszerét szinte *teljesen átfomálták*.

Elegendő csak a *büntetési rendszerre* utalni: megszűnt a szigorított őrizet (1989), majd a halálbüntetés alkalmazhatósága (1990), előbb beiktatták a szigorított javító-nevelő munkát (1984), majd hatályon kívül helyezték az „egyszerű” javító-nevelő munkával együtt (1993), fokozatosan emelték a kiszabható pénzbüntetés maximális mértékét (ez ma már 270 millió forint), csökkentették viszont a közérdekű munkával tölthető napok számát, és bővítették a próbára bocsátás alkalmazási körét (1997), lényegében egységesítették a különös és a többszörös visszaesés következményeit, stb.

Az ezredforduló éveihez közeledve, *szigorúbb kriminálpolitikai koncepció* jegyében változtak például a vagyoneklobzás, az összbüntetés, az enyhítés és a büntetés-kiszabás szabályai (1998), az ezektől remélt kedvező fordulat elmaradása után azonban a „rendpárti szigor” helyébe ismét a differenciáltabb, nagyobb bírói mozgásteret engedő szabályok léptek (2002).

A rendszerváltás évei a Különös Részre is jelentős befolyást gyakoroltak.

Az *állam elleni bűncselekmények* esetében az átfogó újraszabályozást már 1989-ben elvégezték, a halálbüntetés kizárása mellett lehetőség szerint kiiktatva a szubjektív értékelésre módot nyújtható fogalmakat.

A *gazdaság átalakítása* is merőben új szemléletű büntetőjogi szabályozást igényelt. Ennek során megszűnt ugyan például az üzérkedés bűncselekménye (egyebek mellett az áruval történő indokolatlan lánckereskedés tilalma), vagy a közellátás veszélyeztetésének fenyegetése, ugyanakkor azonban például az új társasági formák, a hitelezők érdekeinek védelme, a fogyasztóvédelem korszerű szabályrendszerének igényei, vagy az állami bevételek rendszerének átforgalmazása folytán néhány év alatt csaknem megháromszorozódott a gazdasági bűncselekményként szabályozott törvényi rendelkezések száma.

A törvény újabb novelláira hatott a felgyorsult *tudományos fejlődés* és – európai integrálódásunk erősödése folytán – *nemzetközi kötelezettségeink bővülése* is. Így kerültek a törvénybe például bizonyos, az orvostudomány fejlődésével kapcsolatos bűncselekmények, vagy a korrupció, a hivatali eljárások internacionális formáit fenyegető normák.

Végül a legutóbbi időben előtérbe kerültek a *szervezett bűnözés elleni* hatékonyabb fellépést célzó módosítások, elsősorban a bűnözés szerkezetében és súlyában bekövetkezett változások konzekvenciáinak szigorúbb előírások révén történő levonása (például a „három csapás” néven elhíresült rendelkezések, az életfogytig tartó szabadságvesztés vagy a visszaesés új, szigorúbb szabályai, a bünszervezet keretében történő

bűnözés kiemelt kezelése, egyes bűncselekmények és bűncselekmény-kategóriák súlyosabb fenyegetése).

Összegezve: a kodifikáció mind a korábbi évszázadokban, mind a II. Világháború utáni évtizedekben lényegében a tette koncentráció szabályozás és tettescentrikus törvény alapeszménye közötti egyezkedés jegyében zajlott. Csak rövid időre és átmenetileg sikerült a klasszikus büntetőjogi iskola szemléletét újabb kriminológiai irányok igényeivel összhangba hozni.

Új, markáns, s a két nézetrendszer bármelyikének alapjait teljesen elvetni képes koncepció hiányában az új Btk. készítésének időszakában a kérdés változatlanul az volt, hogy sikerül-e annak a kényes egyensúlynak a megteremtése, amely a bűncselekmény tárgyi elemeiből, a tettarányos büntetés igényének elsődlegességéből kiindulva, ám – legalábbis bizonyos ügykategóriák illetve egyes, a társadalomra csekélyebb vagy éppen jelentősebb veszélyt jelentő elkövetői csoportok esetében – nem mond le teljesen az egyéniesítésről, a tettes személyiségének figyelembe vételéről sem.

II.

Az új törvény megalkotásának igénye és indokai

1. Az új törvény megalkotásához vezető okok

Büntető Törvénykönyvünket harminckét évig alkalmaztuk. Ez alatt az idő alatt a társadalmi-gazdasági változások, a jogállami átalakulás és ennek részeként a nemzetközi integráció erősödése folytán néhány tradicionális, köztük több, sokáig kikezdetlennek vélt intézmény- vagy intézménycsoport jelentős átalakuláson ment keresztül. Változott például a büntetőjogi joghatóság kérdésköre, a büntethetőségi akadályok komplexuma (konkrétabban többek között a jogos védelem vagy a törvényben nem szabályozott kizáró okok lehetséges rendszere), egyes eljárásjogi instrumentumok anyagi jogra gyakorolt hatása. Joghátrányok tűntek el, alakultak és rendeződtek át. Látuk, hogy a halálbüntetés, a szigorított őrizet, a javító-nevelő munka nem is olyan régen még büntetési rendszerünk oszlopai voltak, mára egy képzeletbeli bűnügyi múzeum oszlopcsarnokának tartozékai. (Mindez nem jelenti, hogy a „rehabilitálásukra” tett kísérletek ne lennének folyamatosan napirenden).

A menetközbeni korrekció folyamata a törvény hatályba lépése óta, az Alkotmánybíróság döntéseivel együtt több mint száz (!) módosulást eredményezett, kétharmad részben a törvény nem is csekély részét érintve. Mindez nyilvánvalóan megbontotta a kódex koherenciáját, növelte a belső ellentmondások számát és súlyát, végül egyértelműen a jogbiztonságot fenyegető tényezővé vált.

Számos kérdésben a büntetőjogban is elkerülhetetlenül le kellett vonni annak a konzekvenciáit, hogy az

utóbbi évtizedekben megváltozott a bűnözés struktúrája, és jellege. Ma már, mint tudjuk, Magyarországon a bűnözői csoportok hihetetlenül gyorsan reagálnak az új visszaélés-szerű lehetőségekre. Elég felidézünk, hogy például a legdinamikusabban változó gazdasági bűncselekmények területén alig pár év alatt a forint alig kifizetődő hamisítását egyre inkább az euró hamisítása váltotta fel, a telefonkártyák „végtelenítése” helyett a bankkártyák klónozása következett, a hamis kazetták, CD-k majd DVD-k után a nagyságrenddel nagyobb kapacitású adathordozók dömpingszerű másolása és forgalmazása, a szerzői jogok számítástechnikai eszközökkel történő megsértése vált jellemzővé. A pénzmosások színterévé néhány év alatt a bankok helyett ugyancsak a számítógépes hálózatok váltak. A hazai ÁFA-csalások mellett megjelentek a nemzetközi körhinta-csalások, a továbbra is virágzó tradicionális vesztegetések mellett a kartellek korrupciói. A bűnözés szervezettebbé, nemzetközivé vált és növelte lépéselőnyét.³

Eközben – sajátos módon éppen ezzel az átalakulással párhuzamosan – Európában erőteljesen jelentkeztek bizonyos, a büntetőjog felfogását, szerepét, részben átértékelő törekvések: a büntetőjogi útról történő elterelés, a tradicionális – különösen a szabadságelvonnással járó – szankciók kiváltása, az állam büntetőjogi igényének a sértett jogaival szembeni háttérbe szorítása, a jóvátétel, mediáció felértékelődése. Sajátos, és nem könnyen kezelhető ellentmondás tehát, hogy e tendenciák számos területen éppenséggel a bűnözés átalakulásának, nemzetközi formái erősödésének, a terrorizmus és az elhúzódo gazdasági válság hatásainak időszakában próbálták a bűnözés bizonyos formáira a hagyományosaktól eltérő, hatékony megoldásokat találni.

Ez vezetett a sokat emlegetett „kettős nyomvonalú” büntetőpolitika (ismételt) meghirdetéséhez, amely a szelektív engedékenységgel illetve szigor elvét szem előtt tartva differenciált módon igyekszik reagálni a gyakran merőben eltérő jellegű és súlyú kriminális jelenségekre.⁴ A büntető eljárások kiváltását, mellőzését szorgalmazó nemzetközi ajánlásokkal párhuzamosan

tehát kerethatározatok születtek például a környezetvédelem, a gyermekpornográfia, a számítógépes bűnözés, a bankkártyával visszaélések vagy a pénzhamisítás szigorúbb üldözése témájában, és egymást érik a korrupció elleni fellépés hatékonyságát, szervezetségét szorgalmazó nemzetközi dokumentumok is.

Továbbra is napirenden van egyfajta – legalább is korlátozott hatókörű – „európai büntetőjog” megalkotásának igénye is, s az első ebbe az irányba tett lépés, „az Európai Közösséget károsító csalások” internacionális eszközeinek kidolgozása valóban a tagállamok eminens érdekeinek összehangolását indokolja.

Az említett jelenségek és tendenciák világossá tették, hogy a különböző oldalakról jelentkező és folyamatosan bővülő kihívásoknak korábbi, több mint harminc éves Büntető Törvénykönyvünk nem tud megfelelni. Nyomasztó kodifikációs kényszer hiányának ellenére is megérett az idő egy új törvényre.

2. Célok és „vezérelvek”

Az ezredforduló éveiben konszenzus alakult ki abban a kérdésben, hogy az új kódex megalkotását ezúttal is széleskörű elemzésnek kell megelőznie, amelynek egyaránt ki kell terjednie

- a hazai büntetőjogi tudomány fejlődésének tapasztalataira,
- a bűnözés és a bűnüldözés nemzetközi fejlődési tendenciáinak figyelembe-vételére,
- a bűnözés mennyiségi és szerkezeti alakulásának számba vételére,
- a bűncselekmények összetételének, kriminológiai jellemzőinek és ezek változásának vizsgálatára,
- az ítélkezési gyakorlat alakulásának áttekintésére, végül
- a büntetés-végrehajtási tapasztalatok értékelésére.

Az elemzés nyomán az új kodifikáció fontosabb koncepcionális vezérelveiként a következőket lehetett megfogalmazni:

- a) Az új törvény *Általános részét* tekintve olyan előírások indokoltak, amelyek a kriminális tett elsődle-

3 Ugyanakkor rá kell mutatni, hogy a 90-es évek robbantásos merényleteinek és leszámolásainak időszakát követően az ismertté vált személy elleni erőszakos bűncselekmények száma és jelentősége érzékelhetően nem nőtt. Évről évre kevesebb emberölés válik ismertté (legfeljebb továbbra is az ilyen tettek bizonyos fokú eldurvulásáról beszélhetünk), a rablások száma stagnál. Ezt azért nem érdektelen leszögezni, mert a valóban szigorúbb fellépést – gyakran tévesen – az ilyen jellegű bűncselekmények „elszaporodásával” szokták indokolni.

4 Hiba lenne tehát azt feltételeznünk, hogy a manapság lépten-nyomon (nem ritkán „paradigmaváltásként”) hirdetett „kettős nyomtávú” (helyesebben inkább „kettős nyomvonalú”, vagy „nyitott sávzélességű”) büntető politika – szigor a súlyos bűnözéssel szemben esélynyújtás az enyhébb bűnözési formáknak – valóban napjaink találmánya lenne. Ez a követelmény már 40–50 éve gyakran elhangzott.

Földvári József már a korábbi Btk. előkészítése során úgy érvelt, hogy az indokolt szigor mellett az új törvény egyik alapvető célkitűzése az arra érdemes elkövetői csoportok esetében a szabadságvesztés súlyának és arányának korlátozása, a „börtöncentrikus” szemlélet csökkentése. (A magyar büntető törvényhozás 100 éve c. nemzetközi konferencia előadásai és hozzászólásai. Jogász Szövetségi Értekezések Budapest, 1979, 159.)

Felidézhetek azonban egy több mint negyven éve megjelent tanulmányrészletet is: „...a jogszabályalkotónak [...] árnyaltabb, differenciáltabb eszközöket kell adni a bűnüldöző és igazságügyi szervek kezébe ahhoz, hogy a bűnüldözés hatékonyságát fokozhassák. Szigorúbb eszközöket ott, ahol ezt az egyre inkább felismerhető negatív jelenségek indokolják, s ezzel dialektikus egységben enyhíteni kell ott, ahol ilyen eszközök biztosítják a legoptimálisabb megoldást.” (Markója Imre: A Btk. módosításáról. Magyar Jog. 1972. évi 1. szám 4.)

Nem világos, hogy miért éppen ma, a kriminalitás kezelhetőségében megmutatkozó társadalmi és technikai lehetőségeink bővülésével kellene feladnunk ezeket az elveket.

gességéből kiindulva és azt előtérbe állítva képesek egyes sajátos büntettes-csoportok illetve jelenségek esetében a megfelelően átlátható, következetes, s a korábbiaknál tágabb intézményrendszeren nyugvó egyéniesítésre is.

Alapvető követelmény, hogy a büntetés elsősorban feleljen meg a tett súlyának. Az egyes eltérő *büntettes* kategóriák esetében azonban – azok többitől eltérő jellegére, irányultságára, összetételére figyelemmel – elengedhetetlen a tettarányos következményeket árnyaló, vagy akár erőteljesen befolyásoló korrekciós tényezők figyelembe vétele (legyenek azok akár életkori, akár veszélyesebb társas vagy életvitelszerű bűnelkövetési formákhoz kötődő, akár a bűnözői életútban megnyilvánuló sajátosságok). Párhuzamosan igénybe vehető eszközök széles skálája révén egyaránt biztosítani kell adott esetben a társadalom védelmét, újabb bűncselekmény elkövetésének megakadályozását, illetve a tettes reszocializációját, a megelőzést és a jóvátételt, attól függően, hogy az adott deviáns magatartás-forma vagy csoport éppen milyen prioritások figyelembe vételét indokolja. A jogalkotás feladata, hogy a „kettős nyomvonalú büntetőpolitika” sokszínű eszközrendszerét felkínálja. Mindez a csekély súlyú, de hatásait tekintve érzékeny kriminalitás megfelelő kezelésének hatékonyabb eszközrendszerének megteremtését is szükségessé teszi.

Az állami büntetőjogi igény elsődlegességének fenntartása mellett a *sértettek* jogainak fokozott érvényesítése érdekében meg kell teremteni a *mediáció és a kompenzáció* (a sértettekkel való kiegyezés és a jóvátétel) *anyagi jogi ösztönzőinek* és következményeinek konzekvens rendszerét.

Világosabban el kell határolni a büntetési rendszert, a büntetési nemeket azok alkalmazási feltételeit és mértékét érintő kérdéseket a kifejezetten a büntetés *végrehajtására* vonatkozó kérdésektől. A Btk.-ban csak az előbbieknél lehet helye

b) A *Különös részt* illetően a megváltozott bűnözési viszonyokra is tekintettel felül kell vizsgálni az egyes *fejezetek* értékítéletet is kifejező *sorrendjét*.

Az elsődlegesen védett jogtárgyak figyelembe vételével „*profilisztítás*”, *átcsoportosítás* végezhető egyes bűncselekmény- kategóriákat illetően.

Határozottabban fel kell mutatni a büntetőjogilag *alapvetően és tartósan* védendő értékeket, ahelyett, hogy egyedi esetek *cizellálása* és *aprópénzre váltása* révén pillanatnyi, múlandó igényeket a leglátványosabb, de általában a legkevésbé hatékony eszközzel, azonnali átgondolatlan kriminalizálással próbálnak kielégíteni. Nincs szükség egymást átfedő tényállásokra, kazuisztikus felsorolásokra és a minősítő körülmények túlburjánzására.

Kerülni kell a törvény tisztán igazgatási jellegű normákkal való túlszűfölését, mert ez a büntetőjog hatékonyságának veszélyeztetésével jár. Súlyosnak nem minősíthető adminisztratív jellegű jogsértésekre elsősorban igazgatási szankciókkal (pótlékokkal, bírsá-

gokkal, büntető kamatokkal stb.) kell válaszolni. Ha különféle rendészeti szabályok megsértését bűncselekménynek minősítjük, a büntetőjog ott is elveszti a tekintélyét, ahol pedig erre feltétlenül szükség lenne.

A „büntetőjog, mint legvégső eszköz” elvének erősítése jegyében felül kell vizsgálni, indokolt-e a megváltozott társadalmi viszonyokat nem tükröző, tényleges jelentőséggel nem rendelkező tényállások fenntartása.

Ugyanakkor le kell vonni annak a körülménynek a konzekvenciáit, hogy a tudományos és technikai fejlődés felgyorsulása új, korábban nem látott kriminális jelenségeket hozott felszínre, s egyes, ma privilegizált vagy minősített esetként értékelt magatartások önálló tényállássá válása pontosabban kifejezheti a társadalom ilyen tettekkel szembeni értékítéletét.

A szelektálás, az indokolt kriminalizáció vagy dekriminalizáció során tehát a *társadalomra veszélyesség* tényleges, a mai korhoz igazodó *tartalmából* kell kiindulni.

Egységes és következetes elvek alapján valamennyi bűncselekmény *büntetési tételeit* – egymásra is tekintettel – felül kell vizsgálni. Ennek során egyaránt szóba jöhet:

- bizonyos bűncselekmény-kategóriákban a büntetési tételek szigorítása,
 - a tételkeretek tágítása, s ezáltal a bírói mérlegelés, az egyéniesítés lehetőségének bővítése,
 - a tételkeretek új rendszerének kialakítása.
- A törvénynek *következetes szigorral* kell fenyegetnie
- a *szervezett, erőszakos bűnözést* és az ahhoz kapcsolódó kriminális magatartások tettesteit,
 - az *életet, testi épséget, vagyonbiztonságot* sértő vagy veszélyeztető cselekmények elkövetőit,
 - a *gazdasági és a közélet tisztaságát* sértő deliktumok, valamint
 - a *gyermek- és fiatalkorúak* valamint a magatehetetlen személyek sérelmére elkövetett magatartások megvalósítóit.

Az új Btk.-nak tehát olyan „neo-proporcionális” szemléletet kell tükröznie, amely a büntetőjogot valóban „ultima ratio”-ként kezelve szükség esetén következetes és kiszámítható szigor érvényesít, ám indokolt esetben a differenciálás, a restriktív büntetőjogi eszközök háttérbe szorításának lehetőségéről sem mond le.

3. Az új kodifikáció rövid krónikája

Az új törvény előkészületei az igazságügyi tárcánál már a 90-es évek végén az imént megfogalmazottak szellemében elkezdődtek. 1999 szeptemberében elkészült egy részletes előzetes koncepció és vitaanyag, amely a kodifikáció előzményein, indokain és koncepcionális kérdésein kívül a hatékony szervezeti kereteket tekintve is állást foglalt: „egy jogág átfogó reformja nem képzelhető el a közigazgatás, a jogalkalmazás, a tudomány, valamint a különböző szakmai és

érdekképviselői szervek bevonása nélkül. Az alapkódexek újrakodifikálása során nem csak a széles szakmai konszenzus megteremtése, hanem munkaszervezési szempontok alapján is célszerű ésszerű létszámú és felépítésű bizottságok létrehozása. A különböző bizottságok jó megszervezése az előkészítés egyik legfontosabb kérdése.”⁵

Bizottságok létrehozásában és működésében utóbb nem is volt hiány.

A következő évtizedben hat miniszter illetve államtitkár irányításával négy, részben különböző összetételű kodifikációs bizottság dolgozott a kódexen, csak részben hasznosítva az előző testületek munkáját. Leghosszabb ideig a 2001 márciusától 2004 nyaráig *Györgyi Kálmán* és *Nagy Ferenc* társelnökök vezetésével működő grémium működött, amely összesen 17 ülést tartott.⁶

Az előkészítés folyamatáról a *Büntetőjogi Kodifikáció* címmel megjelent időszaki folyóirat eleinte folyamatosan tudósított,⁷ s a bizottságok üléseitől részben függetlenül készültek többé-kevésbé hozzáférhető általános-részi tervezetek *Wiener A. Imre*, *Ligeti Katalin*, *Bócz Endre* és *Gál Attila* valamint *Gönczöl Katalin* tolalából illetve közreműködésével.⁸ Sok kérdésben – például a társadalomra veszélyesség – jogellenesség problematikájában, a bagatellkriminalitás adekvát kezelésének eszközrendszerében, egyes büntethetőségi akadályok kodifikálásában és hatókörében – nehezen született konszenzus, vagy erre végül nem volt idő.

2010 őszétől ugyanis győzött az a felfogás, mely szerint a túlságosan széles fórumrendszer és a több szinten folyó, nehezen lezárható viták – amelyek lezárását gyakran elmélyítették az egymást követő kormányok eltérő kriminálpolitikai elképzelései is – nehezíthetik és lassíthatják a bizonyos kérdésekben erőteljesen preferált központi akarat érvényesülését.

Így azután a hagyományos bizottsági munka megszűnt, s a kódex talán ötödik, végleges szövegszerű javaslatát előkészítő és előzetesen megvitató 15 fős, többnyire informálisan működő testület alig egy éves munkájában külső tanácsadóként professzor, vagy bíró már nem is vett részt. A munkát a minisztériumba

berendelt felkészült ügyész, *Miskolczi Barna* irányította, az előkészítést a Büntetőjogi Kodifikációs Osztály munkatársain kívül néhány e célra felkért gyakorló jogász segítette. A nem minisztériumi keretek között dolgozó, pár főből álló fiatal véleményező-szakértő csoport – akikkel elektronikus úton tartottak kapcsolatot – ügyvédi gyakorlatot folytató egyetemi oktatókból állt.⁹ 2012 kora tavaszára elkészült a törvényszöveg tervezete, s ezt a terjedelmes indokolással együtt, egy mindössze néhány hetes „társadalmi egyeztetés” keretében most már a szakma szélesebb köre is megismerhette, véleményezhette. Erre alig egy hónap állt rendelkezésre. Ezután az anyag 2012 májusában az Országgyűlés elé került, ahol 208 képviselői módosító indítvány ellenére az eredeti változatot minimális változtatásokkal három ülésnap néhány órás vitája után¹⁰ keresztülvitték a törvényhozás gépezetén, s a 2012. évi C. törvény rövidesen megjelent a Magyar Közlöny 2012. július 13.-iki számában. A hatályba lépésre a jogalkotók felkészülése érdekében egy évet adtak. 2012. december 28.-án kihirdették és 2013. január 1. napjától alkalmazandó is a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXXIII. törvény.

III.

Néhány kérdés az új törvény általános jellemzése körében

1. Az „egységes Btk.” elvének megerősödése

Az előkészítés időszakában alapvető koncepcionális kérdésként merült fel, hogy továbbra is valamennyi bűncselekmény a Btk-n belül kapjon-e helyet, vagy térjünk vissza a két világháború közötti szabályozási elvekhez, s azokat továbbfejlesztve a Btk. mellett szaktörvényekben is szabályozzunk átfogóbb vagy speciális büntetőjogi kérdéseket.

5 Az anyag készítésében rajtam kívül (annakidején büntetőjogi helyettes államtitkárként a kodifikáció koordinálásáért is feleltem) részt vett Márki Zoltán bíró, a Büntetőjogi Kodifikációs Főosztály akkori vezetője, és helyettese Soós László hadbíró ezredes.

6 E bizottság tagjai voltak (akkori beosztásuknak, munkájuknak megfelelően) Bárándy Péter ügyvéd, a Budapesti Ügyvédi Kamara főtítkára; Bárd Károly egyetemi docens; Bócz Endre, a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója; Berkes György, a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának vezetője; Borai Ákos rendőr ezredes, a Belügyminisztérium jogi főosztályának helyettes vezetője; Frech Agnes, a Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumnak vezetője; Horváth Tibor ügyvéd, a Debreceni Ügyvédi Kamara tagja; Láng László, a Legfőbb Ügyészség főosztályvezető ügyésze; Lévy Miklós egyetemi tanár; Márki Zoltán bíró, az Igazságügyi Minisztérium főcsoportfőnöke; Soós László hadbíró, az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezetője; Szeder Gyula, a Legfőbb Ügyészség főosztályvezető ügyésze és Ullman György, az Országos Rendőr-főkapitányság bűnügyi főigazgatóságának főosztályvezető-helyettese.

7 A folyóiratnak 2001 és 2008 között összesen 21 száma jelent meg, valamennyi ezekben közzétett tanulmány olvasható a www.ujbtk.hu honlapon

8 Wiener A. Imre: A BTK Általános Része de lege ferenda (MTA Jogtudományi Intézet Közlemények, Budapest, 2003.); Ligeti Katalin: Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének Konceptiója (Büntetőjogi Kodifikáció, 2006/1.) A további tervezetek közül az egyik a Büntetőjogi Kodifikáció 2007/1. számában jelent meg, a másik csak kéziratban olvasható.

9 Gellér Balázs docens, az ELTE Büntetőjogi Tanszék vezetője, Kóhalmi László és Gál István László, a pécsi egyetem docensei és Békés Ádám adjunktus, a PKKE oktatója

10 Az összesen hat órás általános vitára május 16.-án és 30.-án, a hét órás részletes vitára (jórészt teljes érdektelenség mellett) június 6.-án, a zárószavazásra június 25.-én került sor.

Markáns szószólói voltak például a fiatalkorúakra (és esetleg a katonákra) vonatkozó szabályozás szaktörvényekbe utalásának is.

Végül, nem csupán az újabb tradíciókhoz való ragaszkodás okán, hanem jogbiztonsági szempontból is több érv szól amellelt, hogy *fenn kell tartani az egységes, Btk.-n belüli szabályozás rendszerét*.¹¹

Kétségtelen, hogy ennek ellenkezőjére a nemzetközi kitekintés során több példát találunk. Azt is látunk kellett azonban, hogy azokban az országokban ahol leginkább széttagolt a büntetőjog, az elméleti szakemberek bírálata mellett, vagy éppen emiatt, a jogalkotásban is hosszú ideje határozott törekvések figyelhetők meg e helyzet megváltoztatására.

Franciaországban például a *tudomány képviselőinek többsége* tarthatatlannak minősíti a különböző csalás-szerű deliktumok külön szaktörvényekbe utalását. Nézetük szerint meg kellene szüntetni azt az állapotot is, hogy például a gazdasági bűncselekmények többsége a Code Penal-on kívül található. Állítják, hogy az egyes bűncselekmény-kategóriák közötti átfedések megszüntetése, s a szükséges kohézió megteremtése csak a szétszórta büntetőjogi normák Btk.-ba tagolásával oldható meg.¹²

Az 1992-1993-as büntetőjogi reform Franciaországban e törekvések jegyében indult, a választások közeledte miatt elszármított kodifikáció azonban a kitűzött célt nem tudta elérni.

Németországban kiváló büntetőjogászok szintén már évtizedek óta kárhozzatják a „Nebenstrafrecht” széttagoltságából adódó jogalkalmazási nehézségeket. *Jeschek* professzor például rámutat: „a melléktörvényekben szabályozott büntetőjog, a törvényhozónak azon hajlama által, hogy távoli jogterületek érvényesülését is büntető előírásokkal biztosítsa, lassanként olyan áttekinthetetlen jogszabály tömeggé dagadt, hogy e tény a büntetőjog generális preventív hatása szenvedni meg. Ezért fontos reformfeladatnak tekintjük e „mellékes büntetőjog” csökkentését...”¹³

A mi egységes büntető jogalkotásunk tehát felfogható akár nehezen megszerzett (vagy akár kevésbé tudatosan kialakított), ám feltétlenül korszerű szemléletet tükröző vívmánynak is, amit nem szabad feladnunk.

A jogalkalmazóknak és a törvénnyel összeütközésbe kerülőknek egyaránt megnyugtatóbb, ha valamennyi, a társadalom legsúlyosabb értékétét megtestesítő magatartás a Büntető Törvénykönyvben olvasható.

Mint a Btk. indokolása is hangsúlyozza, „az egységes szabályozás előnye, hogy lehetővé teszi az állam-

polgárok számára annak pontos megismerését, hogy mely cselekmények milyen feltételek mellett büntetendők, illetve az egyes bűncselekmények elkövetése miatt mely személyek büntethetőek. 1961-ig ettől eltérő rendszer működött: a jogalkotó csupán az Általános Részt szabályozta egy törvényben, a bűncselekmények külön törvényekben, illetve az egyes igazgatási jellegű, ún. keretdiszpozíciók, az azokat tartalommal kitöltő jogszabályokban voltak elhelyezve. Ez a megoldás azonban lehetetlenné teszi mind a jogkövetők, mind a jogalkalmazók számára az állandóan változó és szerteágazó hatályos büntető joganyag figyelemmel kísérését, másrészt ellehetetleníti a jogalkalmazást is, hiszen a tényállások és a büntetési tételek egymáshoz való viszonya felborulna, az egységes szóhasználat és az értelmező rendelkezések ellentmondóak lennének az ágazati érdekeknek való kiszolgáltatottság miatt.”

Az az érv, mely szerint logikailag inkább kötődik egy-egy norma az annak alapjait, fogalmait tartalmazó háttérjogszabályhoz, önmagában egyébként sem igazán meggyőző. Ez legfeljebb akkor lenne megfontolásra érdemes, ha a büntető normák számottevő része valóban hagyományos értelemben vett „keretjogszabálynak” lenne tekinthető: az *elkövetési magatartást* és/vagy a tényállás elemeinek *többségét* nem a Btk., hanem a szaktörvény határozná meg, töltené meg tartalommal. Ebben az esetben lehetne érvelni azzal, hogy keret és tartalma formailag is tartozzon össze. A büntető normák többsége azonban nem tekinthető „keretjogszabálynak”, mert legfeljebb egyes fogalmaikat, összetevőiket értelmezi valamely háttérnorma. Ez pedig a Különös rész tényállásainak jelentős hányadában amúgy is így van.

Tény, hogy a mai, sokszor igen bonyolult jogi előírások megfelelő értelmezése és alkalmazása során nem nélkülözhetjük a szaktörvényekben szabályozott, összetett, gyakran kazuisztikus mögöttes ismeretrendszert. Ám ha ez így van, belátható, hogy akkor is el kell sajátítanunk a háttérjogszabályok előírásait, ha a büntető norma nem abban kapott helyet. Azzal tehát tudást, felkészültséget nem takarítanánk meg, ha az egységes Btk. helyett, illetve mellett szétszórva több tucat további speciális büntetőjogi norma kapna helyet.

Kétségtelen, hogy ez az érvelés kevésbé volt meggyőző azok véleményével szemben, akik a fiatalkorúakra és a katonákra vonatkozó rendelkezéseket utalták volna esetleg külön törvénybe. Különösen azért, mert például egy „Gyermek- és ifjúságvédelmi törvény” a

11 Wiener A. Imre felvetésével szemben (Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános része kodifikálásához. MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest 2000., A büntető törvénykönyv szerkezete. Büntetőjogi Kodifikáció 2001/1. szám) meggyőzően igazolta ezt Kiss Zsigmond és Soós László tanulmánya (Az új Btk. egységességének kérdése. Büntetőjogi Kodifikáció 2002/2. szám 3-8.)
 12 Lásd például Jean-Francois Seuvic: L'incrimination de l'escroquerie: etude legislative et jurisprudentielle. Nancy, 1984, 529-535.; Genevieve Giudicelli-Delage: Droit penal des affaires. Paris, Memento Dalloz, 1999 15-19.
 13 Hans-Heinrich Jeschek: Lehrbuch für Strafrecht. Allgemeiner Teil. 3. Auflage. Duncker and Humblot, Berlin, 1982, 33.; Jakobs szintén fenntartásokkal kezeli a „Nebenstrafrecht” indokolatlan terjeszkedését (Strafrecht Allgemeiner Teil, Walter de Gruyter, Berlin-New York 1993)

szelektív büntethetőségi korhatár-leszállítás inkább szimbolikus, mint valódi eredményt ígérő megoldásánál koherensebben, áttekinthetőbben és komplexebb módon reagálhatott volna a gyermekbűnözés fiatalokrák kriminalitásával amúgy is szorosan összefüggő kérdéskörére. Végül azonban itt is győzött az egységes Btk. koncepciója.

2. A Btk. szerkezete

Az új Btk. három nagyobb szerkezeti egységből áll, a hagyományos Általános és Különös rész mellett a záró részben kapnak helyet az értelmező és hatályba léptető rendelkezések, valamint azok, amelyek az Európai Uniónak a szabályozás során figyelembe vett jogforrásait sorolják fel.

Az *Általános rész* megszokott módon épül fel, s helyeseltető is, hogy a hagyományoktól nem tér el. A preambulomot az alapvető alkotmányos büntetőjogi elvek rögzítése követi (ez új a korábbi törvényhez képest), s a hatály kérdései után a törvény a bűncselekmény és az elkövetők alapfogalmait, kategóriáit rögzíti.

A büntethetőségi akadályok logikusabb szerkezetben jelennek meg: a büntethetőséget kizáró és megszüntető okok mellett harmadik csoportként jelennek meg a processzuális természetű akadályok, a magánindítvány és a feljelentés hiánya.¹⁴ A büntetések és intézkedések után – amelyek néhány általában csak a büntetőjogban újdonság számba menő szankcióval egészülnek ki (például a korábban már szabálysértési joghátrányként ismert elzárással vagy a sportrendezvények látogatásától eltiltással) – a büntetés kiszabására vonatkozó rendelkezések, majd a mentesítés szabályai következnek. Az Általános részt a fiatalokrákra és a katonákra vonatkozó külön rendelkezések zárják.

A *Különös rész* szerkezete, felosztása módosult. Mint az indokolás hangsúlyozza, „az Alaptörvényt alapul véve a Btk.-nak is hangsúlyosabban kifejezésre kell juttatnia a kiemelt védett jogi tárgyak (emberi élet, szabadság) jelentőségét”, így a Különös rész élére az emberiség elleni bűncselekmények kerültek, ezt a háborús bűncselekményeket, majd az élet, testi épség,

egészség elleni bűncselekményeket szabályozó fejezet követi. A továbbiakban bármely „alkotmányos” vagy más szempontú sorrend felállításának már nincs alapja, bizonyos logikai (ha úgy tetszik fontossági) sorrend azonban helyenként később is megfigyelhető. A korábbi szabályozással ellentétben például a vagyon elleni bűncselekmények megelőzik a sok tekintetben „speciálisabb” és több fejezetre felosztott gazdasági bűncselekményeket.¹⁵ A Különös rész összesen 33 fejezetből áll, az előző Btk.-nál kisebb szerkezeti egységek jobban, kifejezik a védett jogi tárgyak azonosságát vagy hasonlóságát. Alcímekre, alfejezetekre ezért nem is volt szükség. A szerkezeti változások mellett a tényállások túlnyomó többsége érdemben nem változott.

3. Az új törvény pozitívumai

3.1. Tartalmi kérdésekre áttérve az új kódex vitathatatlan pozitívuma, hogy nem a minden áron való újtítani akarás, nem a korábbi elvekkel és intézményekkel való görcsös szakítás kényszere jellemzi.

Mértéktartó kodifikáció végterméke, de ez napjainkban talán magától értetődő követelmény is. Aki ma a büntetőjog területén *teljesen* újat akar kitalálni, attól – kriminológiai felfogásunktól függetlenül – óvakodnunk kell. Kétségtelen ugyan, hogy csak a törvény 10 oldalnyi általános indokolása is több mint 40 alkalommal használja az „új” vagy az „újdonság” szavakat,¹⁶ s többször tesz említést „lényeges változásról” is, ám ami utánuk következik, legtöbbször csak a tartalmi kérdéseket nem érintő formai, szerkezeti, szóhasználatot érintő korrekció.

A jelentősebb törvények esetében immár megszokott „preambulum” helyesen és pontosan foglalja össze a törvény célját: az emberi jogok, az ország függetlensége és alkotmányos berendezkedése nemzetközi kötelezettségeinkkel összhangban lévő védelmét.¹⁷ Helyeseltető az is, hogy az 1. §-ban, mintegy alapelvi szinten kifejezetten is megjelenik a „nullum crimen sine lege” és a „nulla poena sine lege” elve.

A meghatározó Általános rész szerkezete és tartalma (például a hatály, a stádiumok, az elkövetők, a bűnös-

14 Elfogadták tehát az első Kodifikációs Bizottságban Nagy Ferenc által már a 2001. szeptember 7.-i ülésen tett előterjesztésben foglaltakat

15 E „logikai”, vagy „fontossági” szempontrendszer olykor nyilvánvalóan ellentmond didaktikai megfontolásoknak. Az egyetemi oktatásban aligha lehet majd a Btk. rendszerét mindig követni, hiszen például az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények között szereplő rablás – amely a Btk.-ban a lopás szabályozását megelőzően szerepel – nyilvánvalóan csak a lopás tényállási elemeinek ismeretében értelmezhető.

16 Szinte zavaró például (de nyilván csak az időszámítást a saját kodifikátori tevékenységüktől kezdők számára), hogy az indokolás szerint „az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények vonatkozásában jelentős újításként önálló tényállásként kerül szabályozásra a hamis szakvélemény és hamis tolmácsolás bűncselekménye.” A két bűncselekmény ugyanis (önállóan, de a hamis tanúzás keretein belül) már a Csemegi-kódexben így szerepelt, s később is a Btk.-k része volt.

17 Ez a mértéktartó, ugyanakkor szakmailag korrekt bevezetés sajnos nincs összhangban az általános indokolás olykor politikai deklaráció-szerű kinyilatkoztatásaival. Ugyszólván egyöntetű szakmai bírálat érte például az indokolás azon kitételét, amely az ország új Btk megszületése előtti állapotát „a bűnözők paradicsomaként” jellemzi. Györgyi Kálmán is kiemelt az új Btk. megszületéséről írt tanulmányában néhány hasonló, ugyancsak a kormányprogramból átvett „lendületes kriminálpolitikai követelést” például „a Magyarországon tomboló erőszak [t.i. az új kódex elfogadása előtt] túrheterlen és elfogadhatatlan”. (Az új Büntető Törvénykönyv kodifikációjának története. <http://ujbtk.hu/dr-gyorgyi-kalman-az-uj-bunteto-torvenykonyv-kodifikaciojanak-tortenete> – 2014. augusztus 5). Az ilyen és hasonló – inkább hangulateltető, mintsem „lendületes” – kifejezéseket egy szaktörvény akár szóbeli (s nyilván még inkább írásbeli) indokolásában helyes lenne elkerülni.

ség, a büntethetőségi akadályok, de még a szankciók köre is) a szakemberek számára nem tartalmaz jelentős érdemi újdonságot, a részben kifogásolható nóvumok várható hatóköre pedig igen szűkre prognosztizálható.

Jellemző, hogy a talán legvitatottabb kérdések köré tartozó „szelektíve leszállított büntethetőségi korhatár” (a legsúlyosabb élet elleni cselekmények esetében a büntethetőség alsó határa 14 év helyett 12 évben történő meghatározása) vagy a jogos védelem körébe került un. „szituatív jogos védelem” (bizonyos körülmények esetén a támadó élet elleni támadásának vélelmezése) mértéktartó becslések szerint is az évente regisztrált kb. 110.000 elkövetőből összesen legfeljebb 100-150 személyt érinthet.¹⁸

A bűncselekmények súly szerinti felosztásának fenntartása szintén indokolt, ám el lehetett volna gondolkozni azon, helyes-e a vétségi határ két évben történő meghatározásának változatlanul hagyása olyan körülmények között, amikor jóval több intézmény a legfeljebb három éves fenyegetettséghez fűz joghatásokat (például a szabadságelvonással nem járó szankciók generális alkalmazhatóságának lehetőségét, tevékeny megbánás esetén a „teljes” megszüntetést, próbára bocsátás alkalmazhatóságát, jóvátételi munka felkínálását).

A büntethetőségi akadályok köre kiegészült a „jogszabály engedélyével”, ami – amellet, hogy indokolt törekvést tükröz – máris téves következtetésekhez vezetett például az orvosi hálapénz megengedhetőségét illetően.

Helyeselhető, hogy a feltételes szabadságra bocsátás kapcsán a feltételek enyhültek, különösen, hogy a „feltes kedvezmény” lehetőségét kiterjesztették három évről az öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztésre. Ez kihúzta azok méregfogát is, akik a megszüntetett „részben felfüggesztett szabadságvesztést” visszasírták.

Mindamellet nem vall kiforrott koncepcióra, hogy a Kormány röviddel korábban még a részben felfüggesztett szabadságvesztés reformjáról fogadtatott el a Parlamenttel egy nagy terjedelmű Novellát (2010. évi CLXI. törvény), annak érdekében, hogy világossá tegye e büntetési nem viszonyát a végrehajtandó szabadságvesztéshez, majd az előbbi azért szüntette meg, mert „a tisztázatlan viszony bizonytalanná tette az alkalmazhatóságát”.

Bár az indokolás többször „következetes szigorról” ír, a pénzbüntetés vagy a járművezetéstől eltiltás ko-

rábbi alsó határát a jogalkalmazók felvetéseit megiszívélve leszállították (utóbbi esetében enyhült az eredetileg mellőzhetetlen alkalmazást előíró szabály is), s változatlanok maradtak a kisebb súlyú szabadságvesztés kiszabásának kiváltására illetve a büntetés enyhítésére lehetőséget nyújtó előírások is.

A további részletszabályok egy része kapcsán (például a gyermekek – valójában inkább a kiskorúak – fokozottabb védelme, önállóan alkalmazható kitiltás, a szexuális bűncselekmények kapcsán alkalmazható speciális foglalkozástól eltiltás) *érdemi kifogás nem támasztható*, valószínű, hogy ezek összességében bevalnak.

A visszaesők még szigorúbb büntetése (bizonyos további kedvezményekből való kizárásuk) már az előző kormányzat alatt felmerült, kis híján meg is valósult.

3.2. A *Különös részt* illetően általában sikerrel járt a rengeteg módosítás által szétszabdalt és koherenciahiányban szenvedő anyag egységesítése, ha nem is mindenütt és minden kérdésben. Persze ez sem koncepció, hanem legtöbbször pontosítás és szerkesztés kérdése, a szembetűnő átfedések megszüntetése, a párhuzamosság kiküszöbölése, a büntetési tételek komplex felülvizsgálata, újragondolása.

Azt például nem volt nehéz felismerni, hogy nincs például szükség a hazaival szó szerint egyező „nemzetközi korrupciós deliktumokra”, elegendő a hazaiakra utaló tényállás. Kézenfekvő volt az is, hogy egyetlen bűncselekmény is elegendő a szexuális erőszak összefoglalására, vagy az, hogy egyes bűncselekmények korábbi megfogalmazása az ötletszerű módosítgatások miatt is szinte az alkalmazhatatlanság határát súroló módon áttekinthetetlené vált. (Sajnálhatjuk, hogy az olykori racionális egyszerűsítés alig érintette például a lopás minősítő körülményeinek rendszerét, ami azóta még bonyolultabbá vált).

Egytérthetünk a dekriminalizációs törekvésekkel is (kikerült a törvényből például a közszemérem megsértése, határjelrongálás, fölmérési jel megrongálása, gazdálkodó szerv vezető állású tisztségviselőjének visszaélése, árdrágítás, sajtórendészeti vétség, hamis statisztikai adatszolgáltatás bűncselekménye). Még nagyobb bátorság még jobb lett volna.

Ugyanakkor – részben egyes, már korábban is büntetendő magatartások önálló deliktumkénti szabályozásával, részben új veszélyesnek minősített tettek

18 Nagy Ferenc szerint az ilyen és hasonló intézmények demonstratív felvonultatása a „szimbolikus büntetőjog” látványos, de valódi hatékonysággal nem járó elemeinek erősödéséhez vezethet. Igaza van: „a szimbolikus büntetőjog [...] azzal jellemezhető, hogy a büntetőjog kiterjesztése valósul meg az új életterületekre az úgynevezett aktuális, nagy problémák értelmében (például a nemzetközileg működő szervezett bűnözés, a terrorizmus stb.)” Ez egyben „a büntetőjog által elérhető magatartás-irányító/szabályozó hatás és eredmény túlértékelése. A két faktor együtthatása jelentős deficithez vezet a tényleges jogtárgy-védelem gyakorlása tekintetében, anélkül, hogy a jogalkotó/törvényhozó ezt a végrehajtási deficitet tudomásul venné. Politikailag a törvényhozó azonban a jogtárgy-védelem tulajdonképpeni feladatának elmulasztása ellenére döntési és cselekvési képességét demonstrálja és kommunikálja.” (Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban. Akadémiai kiadó, Budapest, 2013, 129.). Mindez jól felismerhető az említett részletszabályokban. A legfőbb ügyész 2013-ra vonatkozó országgyűlési beszámolójából például kiderül, hogy 2013 második félévében (tehát az új Btk. hatályba lépését követő fél év alatt) mindössze 18 ügyben 19 olyan gyanúsítottat hallgattak ki, akiknek életkora 12 és 14 év között volt. Egyiküket életveszélyt okozó testi sértés miatt, a többit (jellemzően 14 évet betöltött társaikkal együtt elkövetett) rablás miatt vonták felelősségre (http://mklu.hu/hnlp14/wp-content/uploads/farkasil/2013/11/ogy_beszamolo_2013.pdf – 2014. augusztus 5.). Tény az is, hogy az összes, jogos védelem címén történő megszüntetés és felmentés aránya az összes megszüntetés és felmentés 1 %-át sem teszi ki.

kriminalizálásával – új tényállások is születtek (például a kényszermunka, a közfeladattal visszaélés, az orrvadászat és az orvhalászat). 14 év után – ezúttal megszívlelve az Alkotmánybíróság korábbi kifogásait – ismét bűncselekmény a teljesítményfokozó szerrel visszaélés, a közfeladati visszaélés.

3.3. Nem férhet kétség hozzá, hogy alapvetően működőképes, használható törvény született, amelynek fő erénye, hogy egységesebb, koherensebb, mint a korábbi, hibái pedig – bár esetenként a jogalkalmazás keretei között nehéz, vagy megoldhatatlan is a korrigálásuk – nem olyan súlyosak, hogy ne reménykedhessünk kijavításukban. Nyomban hozzá is tehetjük: ezek egy része már folyamatban van vagy megtörtént, gondoljunk az Emberi Jogok Európai Bíróságának a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásának korrekcióját előíró döntésére,¹⁹ vagy az Alkotmánybíróságnak a „három csapás” halmazati szabályait megsemmisítő ítéletére.²⁰

Néhány koncepcionális kérdésben – elfogadva, hogy több idő kell a megalapozott értékeléshez – óvatos kétségek is megfogalmazhatóak. Ebben az általános áttekintésben nem tartom feladatommak, hogy részletesen vizsgáljam például a büntethetőségi korhatár, a jogos védelem, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés folyamatosan viták keresztjében álló problémáját, vagy a szabálysértési törvény és a Btk. több szempontból tisztázatlan viszonyát.²¹ A szankciórendszer, a funkciómegosztás és a stabilitás kérdésköre azonban megérdemel még néhány megjegyzést.

4. A tett-büntetőjog és a szabadságelvonás hatékonyságába vetett hit túlértékelése, a jogalkalmazói mozgástér korlátozása

A XX. század elején megerősödő „közvetítő-iskolák” hatására, az ortodox *tett-büntetőjog* és a tettes-irányzatok közötti egyébként is rövid ideig fennálló

ellentét viszonylagossá vált és elvesztette jelentőségét. A tett elsődlegességének elismerése mellett a tettes sajátos jellemzői egyaránt befolyásolhatták a proporcionális büntetést, enyhítve – például a fiatalok esetében –, illetve szigorítva azt, például a megrögzött büntetettekkel szemben.

A továbbiakban már nem a két iskola vitája zajlott, hanem az, hogy milyen mértékű, súlyú és mindenek előtt milyen irányú lehet a tethöz igazodó büntetés személyiség-specifikus korrekciója. Nem arról van tehát szó, hogy a korszerű tetterányosság elszakadhat-e a tettes személyiségjegyeitől, s nyilván arról sem, hogy ezek adott esetben indokolhatják-e az objektív tárgyi súly által megkövetelnél súlyosabb büntetést.

Pikler Gyula már száz éve leírta: „(...) azon helyes irányelv követése alól, hogy a tettes egyéniségét tekintve kell venni a büntetés kiszabásánál, az ortodox iskola hívei sem vonhatták ki magukat teljesen, amennyiben a büntetettek között ők is tettek olyanféle disztinkciót, mint mi, az igaz, hogy ők ezt egész másképp fogalmazták meg: ők a különböző büntettek objektív álladékaik között különböztetnek. Így például az álkulcs használata mellett elkövetett lopást ők is szigorúbban óhajtották büntetni a közönségesnél, épp úgy, mint a célszerűségi iskola hívei, csak hogy míg ők azzal vélték ezt igazolhatni, hogy ez esetben a büntettes nagyobb büntetést követett el, ezért igazságos őt jobban sújtani, addig szerintünk azért kell alkalmazni ez esetben a szigorúbb büntetést, erősebb, gyökeresebb eljárást, mert az ekként elkövetett lopás arra enged következtetni, hogy veszedelmesebb, megrögzöttebb gonosztevővel van dolgunk, akit valami kis büntetéssel nem igen lehet már visszatartani a büntetett elkövetésétől.”²²

Az új Btk. egyes rendelkezései azért bírálhatóak, mert a „tett-büntetőjoghoz való erőteljesebb közeledés” hangzatos – de mára, mint láttuk, eredeti formájában jórészt tartalmát veszített – doktrínájának meghirdetésével igazolhatónak véli a jogalkalmazói mozgástér egyoldalú, főként a szigor irányába ható csökkentését. Gyakran kötelező előírások törvénybe iktat-

19 Az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2014. május 20.-án kelt 73593/10. sz. ítélete azt a hazai jogtudomány által már régóta hangoztatott elvet deklarálja, hogy a „tényleges” életfogytig tartó szabadságvesztés (tehát az olyan határozatlan tartamú szabadságelvonás, ami akár az elítélt haláláig is tarthat) önmagában nem sért alapvető emberi jogokat, mert e legsúlyosabb joghátrányt a társadalom védelme indokolhatja. Az ilyen büntetés utólagos felülvizsgálatának kizárása azonban embertelen, megalázó bánásmódnak minősül, így sérti nemzetközi jogi kötelezettségeinket.

20 23/2014 (VII.15.) AB döntésben az Alkotmánybíróság annak az előírásnak az alkotmányellenességét állapította meg, amely a „három csapás” körében halmazatban elbírált bűncselekmények esetén kötelező életfogytig tartó szabadságvesztést írt elő. Az indokolás szerint az ügyek egyesítésének illetve elkülönítésének esetlegességére tekintettel, „a legalább három személy elleni erőszakos bűncselekményt elkövetők esetében nem előrelátható, hogy mikor kerülhet sor a szigorúbb halmazati szabályok alkalmazására, köztük az életfogytiglani szabadságvesztés kötelező kiszabására. Ezen elkövetők esetleges eltérő eljárásjogi helyzete megteremtí annak a lehetőségét, hogy ne azonos büntetőjogi fenyegetettséggel nézzenek szembe, amely kiszámíthatatlanná, és a címzettek számára előre nem láthatóvá teszi a Btk., valamint a régi Btk. kifogásolt rendelkezésének alkalmazását. [...] További, a kifogásolt előírás megsemmisítése mellett szóló érv, hogy a jogalkotó az életfogytig tartó szabadságvesztés kötelező előírásával kizárta „a jogalkalmazói mérlegelés lehetőségét a határozott ideig tartó, illetve az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazhatósága között, amely lehetővé tenné az egyéniesített büntetés kiszabását.” (E döntés indokai alapján az erőszakos többszörös visszaesők esetében kötelezően alkalmazandó „tész” fenntarthatósága is erősen kérdéses, ezt azonban kiejezett kérelem nem érintette).

21 E kérdésekkel részletesebben foglalkoztam például Az új Btk. bölcsőjénél című tanulmányomban (Magyar Jog 2013. 9. szám 525-534.). A Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához című cikkemben (<http://ujbtk.hu/toth-mihaly-nehany-szempont-a-jogos-vedelem-koreben-zajlo-vitahoz/>)-2014 augusztus 6. vagy a Kiszámítható döntések a kiszámíthatatlan jövőről című írásomban (<http://ujbtk.hu/konyvek/az-uj-btk-magyarazata/szerzok/toth-mihaly/toth-mihaly-kiszamithato-dontesek-a-kiszamithatlan-jovorol/>)-2014 augusztus 6.

22 *Pikler Gyula*: A büntetőjog bölcselete. Grill Károly könyvkiadóvállalata, Budapest, 1910, 155–156.

tásával is jóval erőteljesebben preferálja a tettes személyiségében rejlő körülmények közül azokat, amelyek szigorúbb felelősségre vonást tesznek lehetővé. Ezt igazolja a büntethetőség alsó határának részleges korrekciója, a bűnisméltés következményeinek további súlyosítása, a szabadságelvonással járó joghátrányok körének bővítése, számos tételkeret felső határának emelése. A kérdés ezáltal az európai tendenciákkal szemben nálunk nem elsősorban a szabadságelvonás lehetséges *kiváltása*, inkább annak *mértéke*. Ennek jegyében a megrögzött, profi bűnözők életfogytig kerülhetnek rács mögé, a megtévedt első büntényesek esetleg néhány napra, vagy hétre. Előbbiek (akár mellőzhetetlenként előírt) tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel, utóbbiak rövid elzárással. Az utóbbi években a nyugat-európai tendenciákkal ellentétesen folyamatosan nőtt hazánkban a börtönnépesség (2007: 14.081, 2008: 14.736, 2009: 15.092, 2010: 16.044, 2011: 16.903, 2012: 17.461, mostanra átléptük a 18 ezres határt.) Mindez 100.000 lakosra vetítve kétszerese a hasonló bűnözési fertőzöttségre és struktúrára reagáló Németország börtönnépességének.

Látnunk kellene, hogy a szabadság-elvonás – amellett, hogy igen költséges – csak a devianciák rövid távú, tüneti kezelésére alkalmas, s alig fogékony a perspektivikus hatások iránt. *Ezáltal a megelőzés nem specifikus eszközrendszer révén megvalósítható cél, legfeljebb a megtorlás, az elrettentés remélhető következménye, a korszerű proaktív szemlélettől a reaktív felfogáshoz való visszatérés.*

Mindez persze elsősorban jogalkalmazási, s nem törvényhozói kérdés, de az említett reaktív, megtorló jellegű, punitatív szemlélet – ami a Btk. számos intézményében és az azokhoz fűzött indokokban is könnyen tetten érhető – erőteljesen befolyásolhatja kedvezőtlen irányba is az ítélkezést. „Jó bírók” mellett mindig voltak, vannak és lesznek aktuális (s nem feltétlenül tudományosan alátámasztott) igényeknek „megfelelni próbáló” bírák is, sajnos a kettő nem is zárja mindig ki egymást. A szabadságvesztésre ítélt arányának bizonyos növekedését – anélkül, hogy az utóbbi évek bűnözésének változásai erre okot adnának – már tapasztalhatjuk.²³

5. A permanens jogalkotás visszarendeződésének veszélyei

Az új Btk. készítői amellet is hitet tettek, hogy véget kell vetni a jogbiztonságot aláásó büntetőjogi jogalkotás-dömpingnek.

Az az érv, hogy egyes, a kriminológusok és a gyakorlati szakemberek körében talán nem egyöntetűen he-

lyeselt intézmény vagy megoldás esetében „időt kell hagyni” azok kipróbálására, a tapasztalatok összegyűjtésére, csak akkor reális, ha a törvényhozók betartják az ígért stabilitást. Sajnos, továbbra is ennek az ellenkezőjét tapasztaljuk. Az új törvényt alig több, mint egy éve alkalmazzuk. A kihirdetése óta eltelt rövid idő alatt máris *14 alkalommal* módosult, s noha a változások egy része formai helyesbítés vagy a fogalmak változásait követő pontosítás, jócskán akad lényeges, tartalmi modifikáció is (például a kapcsolati erőszak, a becsület csorbítására alkalmas kép- és hangfelvételek készítésének, nyilvánosságra hozatalának beiktatása, a lopás további cizellálása, vagy a termőföld megszerzése bűncselekményének módosítása stb.).

A felgyorsult fejlődés persze elengedhetlenné teszi az olykori módosítást, kiegészítést. De a változtatások egy része kapcsán látnunk kell azt is, hogy gondosabb előkészítő munkával, több szakmai és kevesebb populista szempont figyelembe vételével ezek egy része megelőzhető, elkerülhető lett volna, s minden bizonnyal a jövőben is elkerülhető lenne. Sajnos nem változott az a szemlélet, amely bármely nemkívánatosnak minősített jelenség felmerülésekor nyomban szigorú büntetőjogi eszközök után kiált. A büntetőjog „a jogrendszer egészének szankciós záróköve”²⁴ helyett mind gyakrabban „alapkővé” válik. Kár lenne pedig elfeledkezni Király Tibor intelmeiről: „A büntetőhatalomban rejlő lehetőségek nem korlátlanok. Amikor egy társadalom feszültségekkel van teli, könnyen támadnak benne olyan képzelgések, hogy a büntetőhatalom általános gyógyírként felhasználható; pedig ez csak segédeszköz. Soha seholy a világon a társadalmat ez a hatalom meg nem gyógyította, mert egyes bűnököt megtorolhat, embereket félreállíthat, de ahhoz gyenge, hogy megjavítsa a közmorált és közömbösítsen társadalmi törvényeket.”²⁵

Közhelyszámba megy, hogy a törvénybe – a legjobb és a legrosszabba is – a jogalkalmazó lehel életet.

Ám a jogállami elvek által megkívánt kiegyensúlyozott, következetes, kiszámítható büntetőjogi gyakorlat tartós áldásait csak úgy élvezhetjük, ha ezt nem egymást követő kriminálpolitikai törekvések szélsőségeinek utólagos lenyesegetésével, hanem a merőben eltérő jellegű és súlyú kriminalitási formákat egyaránt kezelni képes, túlzásoktól mentes büntetőjog sokszínű eszközrendszerének karbantartásával, óvatos, megfontolt reformjaival próbáljuk elérni. A szélsőségek utólagos átlagolása révén kijelölhető „virtuális

23 2009-ben Magyarországon az összes elítéltnék 10,9 %-át ítélték végrehajtható szabadságvesztésre. Ez az arány azóta évről évre lassan emelkedett: 2010: 11,2 %, 2011: 11,8 %, 2012: 11,8 %, 2013: 12,6 %.

24 Az azóta klasszikussá vált kifejezés Szabó Andrásról származik, aki a halálbüntetés eltörléséről szóló 89/B/1990. számú AB határozathoz fűzött különvéleményében fogalmazott így.

25 Király Tibor: A büntetőhatalom korlátai. Magyar Jog 1988/9. szám. 742.

középut” helyett tehát eleve a valódi helyes úton, azonos cél felé, adott esetben különböző „nyomvonalon” kellene haladnunk. A jó büntető törvény az utóbbinak ad esélyt, s a 2012. évi C. törvény, némi korrekcióval, s a jogalkalmazó mozgásterét tiszteletben tartó további törvényhozás mellett ilyen lehet.

Ezért utolsó tanulságként, e fontosnak és reményeink szerint hasznosnak szánt tanulmány-sorozat élén talán azt kell hangsúlyoznom, hogy az új kódex időtállóságának és hatékonyságának legfontosabb záloga, ha a következő évtizedek remélhetően mértéktartó büntető jogalkotását a pillanatnyi érdekek által diktált aktuálpolitikai törekvések helyett a hosszabb távú és az egyéniesítéshez mindig kellő mozgásteret kínáló, tudományosan megalapozott kriminálpolitika határozza meg.

Baumgarten Izidor, a XIX. és XX. század fordulójának kiváló ügyvédje, majd ügyésze, később kodifikátora, már több mint száz éve, a XX. század hajnalán kissé keserűen állapította meg, hogy „az egyes törvényekben [...] meghatározhatjuk a [...] kormányzati célokra felhasznált párt színét és meg tudjuk jelölni azt az időpontot, melyben a conservatív vagy liberális, a burgeois vagy socialista, az ortodox vagy a szabadelvű irány jutott uralomra. Nemcsak a társadalom túlzott féltékenysége, hanem a pártok kölcsönös haragja és versenye is oka a büntető hatalom túlfeszítésének. Ha a kormányok vétkeznek, becsukják a polgárokat...”²⁶

A második évezred elején, Európa szívében, negyedik Büntető Törvénykönyvünk készítőit és alkalmazóit más szellemnek kell áthatnia.

26 Baumgarten Izidor: A codifikált büntetőjog és a külön törvények. Különlenyomat a Jogállam I. évfolyamának II., III. és IV. füzetéből. Budapest, 1902. 4.